

Werkgroepen

Mierwespen (Mutillidae), knotswespen (Sapygidae) en keverdoders (Tiphidae)

Bestandsgegevens in 2001

Van deze relatief kleine groepen van parasitaire wespen werden in 2001 in totaal 108 records toegevoegd aan het bestand. In tabel 1 staat een overzicht van de soorten en het totaal aantal records tot en met 2000 plus het aantal toegevoegde records per soort in 2001. Tevens doe ik een voorstel voor de Nederlandse namen van de twaalf soorten.

Grote mierwesp - *Mutilla europaea*

Opmerkelijk was het late vrouwtje van de grote mierwesp dat gevangen werd door Jap Smits op de Strabrechtse Heide op 15 september 2001. Een overzicht van de vliegtijd en de verspreiding van de grote mierwesp in Nederland wordt gegeven in figuur 1 en 2. De gevleugelde mannetjes worden duidelijk minder waargenomen dan de vleugelloze vrouwtjes. Over de biologie van deze soort in ons land is weinig bekend. In de literatuur wordt de grote mierwesp gemeld als parasiet in de nesten van meer dan tien verschillende hommelse soorten. Mogelijk komen de heidehommel (*Bombus humilis*) en de veenhommel (*Bombus jonellus*) in ons land als gastheren in aanmerking. Het vrouwtje dringt een hommelnest binnen en legt haar eieren in de cocons met 'prepupae' of poppen. Het aantal gemelde exemplaren uit een hommelnest varieert sterk. Eenmaal zijn zelfs 76 mierwespen gekweekt uit één nest van de veenhommel. Maar ... wie opent er tegenwoordig nog hommelnesten?

Theo Peeters

Figuur 1. Verspreiding van *Mutilla europaea*. Open cirkel = voor 1980, stip = vanaf 1980

Tabel 1. Gegevens van mierwespen (Mutillidae), knotswespen (Sapygidae) en keverdoders (Tiphidae) in EIS-gegevensbestand.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	records t/m 2000	records 2001
Mutillidae	mierwespen		
<i>Myrmosa atra</i>	bruine mierwesp	847	23
<i>Mutilla europaea</i>	grote mierwesp	90	2
<i>Smicromyrme rufipes</i>	gewone mierwesp	872	27
Sapygidae	knotswespen		
<i>Sapyga clavicornis</i>	gewone knotswesp	307	5
<i>Sapyga quinquepunctata</i>	bonte knotswesp	242	4
<i>Sapyga similis</i>	bosknotswesp	5	0
<i>Sapygina decemguttata</i>	kleine knotswesp	40	2
Tiphidae	keverdoders		
<i>Methocha ichneumonides</i>	gladde mierwesp	251	7
<i>Tiphia femorata</i>	gewone keverdoder	664	24
<i>Tiphia minuta</i>	kleine keverdoder	210	14
<i>Tiphia ruficornis</i>	roodsprietige keverdoder	13	0
<i>Tiphia villosa</i>	vroege keverdoder	15	0

Apidae s.l. (bijen)

Mededelingen over bijen (Apidae s.l.) in Nederland 1.

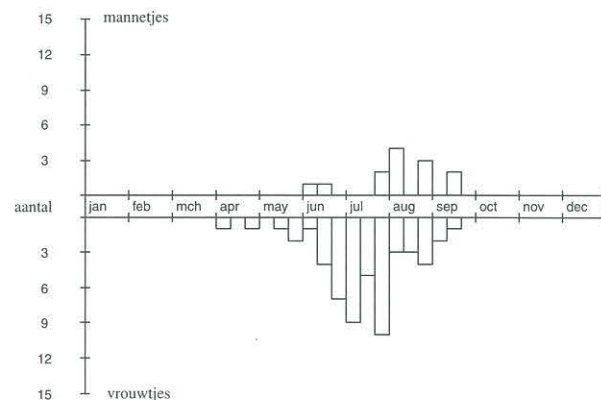
Het was al jaren een van mijn wensen, een vaste rubriek over bijen in deze Nieuwsbrief. Daarin wil ik vooral de mensen die gegevens aan EIS toesturen informeren en enthousiasmeren over bijen en bijenonderzoek. Een eerste poging ...

Bestandsgegevens in 2001

In 2001 zijn in totaal 7505 bijenrecords toegevoegd aan het bestand. De verdeling van de records over de groepen is weer gegeven in tabel 2.

Deze verdeling van het bijenbestand stamt nog uit de beginjaren van EIS-Nederland. Het komend jaar zal gewerkt gaan

Figuur 2. Vliegtijd diagram van *Mutilla europaea*.

Tabel 2. In 2001 aan EIS-gegevensbestand toegevoegde bijenrecords per groep.

records	groepnummer	groep
1901	0027	Andreninae
1400	0039	Halictinae
1346	0034	Anthophorinae
881	0035	Apinae
734	0008	Megachilinae p.p.
510	0032	<i>Hylaeus</i>
390	0037	<i>Colletes</i>
229	0038	Melittinae
103	0036	<i>Coelioxys</i> en <i>Stelis</i>
11	-	<i>Bombus terrestris</i> -groep

worden aan een meer natuurlijke verdeling van de groepen en groepnummers van de bijen. We zullen daarbij uiteraard de meest recente literatuur raadplegen.

Bijenonderzoekers honkvast

Uit nieuwe verspreidingskaartjes blijkt dat de meeste waarnemingen uit al 'gevulde' 5x5km-hokken stammen. Bijen-inventarisaties vinden helaas grotendeels in dezelfde gebieden plaats, waardoor het aantal witte uurhokken slechts langzaam terugloopt. Dit heeft onder andere te maken met de woon-, werk- en vakantieplekken van de relatief kleine groep mensen die bijen bestudeert. Ook blijkt uit meerjarige inventarisaties dat je pas na enkele jaren een goed beeld krijgt van de bijenrijkdom van een gebied. Het soortenaantal in een gebied blijft, bij een paar bezoeken per jaar, diverse jaren sterk stijgen. En veel bijenonderzoekers hebben dan ook een of meerdere voorkeursterreinen die ze vele jaren op rij inventariseren. Daardoor heeft vooral het aantal nieuwe collega's dat bijen bestudeert veel effect op de verspreidingskaarten. De activiteiten in de provincie Zeeland en bij It Fryske Gea zijn daarvan prima voorbeelden, maar daarover elders meer.

Opmerkelijke vondsten

Uiteraard is er weer een aantal opmerkelijke vondsten naar EIS opgestuurd die ik jullie zeker niet wil onthouden (tabel 3). Vooral het genus van de maskerbijen (*Hylaeus*) blijkt leuke voorbeelden op te leveren. Zo kunnen we inmiddels vijf nieuwe soorten voor ons land melden. Maar er waren nog meer leuke waarnemingen van maskerbijen. Nieuw voor Noord-Brabant was een mannetje van *Hylaeus leptcephalus* gevangen door mijzelf op 12 juni 2000 bij Loon op Zand in een schrale berm op zandblauwtje. Nieuw voor de provincie Utrecht waren enkele mannetjes en vrouwtjes van *Hylaeus punctulatus* die Raymond Broersma ving in juni en juli 2001 in zijn volkstuin in Utrecht-Zuid. Twee vrouwtjes van *Hylaeus difformis*, nieuw voor Gelderland, werden gevangen door Harry Pijfers in zijn tuin te Zelhem en in heemtuin Aldenhove te Zelhem, op resp. 20 en 22 juli 2000.

In tabel 3 staat nog een fors aantal soorten die voor het eerst in een bepaalde provincie werden aangetroffen. Uit de tabel blijkt tevens dat ook het bestuderen van oud collectiemateriaal nog diverse opmerkelijke waarnemingen kan opleveren. Zo determineerde wijlen Henny Wiering nog een groot aantal bijen uit de collectie van Piet den Boer die aan het Zoölogisch Museum te Amsterdam werd geschonken. Zelf plukte ik een vrouwtje van *Lasioglossum majus* uit een grote hoeveelheid ongedetermineerd materiaal uit Zeeuws-Vlaanderen in de collectie van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden.

Theo Peeters

Tabel 3. Interessante recente vangsten en herdeterminaties van bijen.

Soort	Vindplaats	Prov	Datum	m/v	Leg.
<i>Andrena clarkella</i>	Veere	ZE	01-4-2000	1m	A. Baaijens
<i>Andrena denticulata</i>	Ter Wuppig	GR	15-8-1999	2v, 1m	I. Raemakers
<i>Andrena fulvago</i>	Leiden Hortus	ZH	06-5-1946	1v	P. den Boer
<i>Andrena tarsata</i>	Nieuwkoop	ZH	30-6-1945	1v	P. den Boer
<i>Bombus rupestris</i>	Lelystad Flevo-centrale	FL	19-7-1998	1m	M. Roos
<i>Epeolus variegatus</i>	Lauwersoog Ballastplaat	GR	26-8-2001	1v	J. Smit
<i>Lasioglossum majus</i>	Braakman N Westgeul	ZE	7/8-1996	1v	M. Delfos & P. Pronk
<i>Lasioglossum quadrinotatum</i>	Elsloo	FR	24-7-1999	3m	P. de Boer
<i>Lasioglossum xanthopus</i>	Burgsluis	ZE	02-6-1996	1v	B. van Aartsen
<i>Megachile ericetorum</i>	Oost-Souburg	ZE	25-6-1996	1m	A. Baaijens
<i>Megachile lapponica</i>	Vlissingen Dishoek	ZE	17-8-2001	1v	J. Smit
<i>Melecta luctuosa</i>	Den Haag wijk Bohemen	ZH	10-5-1946	2v	P. den Boer
<i>Melitta nigricans</i>	Sirjansland	ZE	13-8-2000	1v	A. Baaijens
<i>Nomada conjungens</i>	Engelen Gemaalweg	NB	29-4-1998	1v	T. Peeters
<i>Nomada fabriciana</i>	Oostburg Bos van Erasmus	ZE	07-5-1996	1v	P. Pronk
<i>Nomada fuscicornis</i>	Allardsoog	FR	08-7-1999	2m	P. de Boer
<i>Nomada integra</i>	Sint Kruiskreek	ZE	30-4-1997	1v	T. Peeters
<i>Nomada obtusifrons</i>	Rhenen	UT	08-7-1934	1m	J. Koornneef
<i>Nomada similis</i>	Holten	OV	20-7-1999	1v	I. Raemakers
<i>Panurgus calcaratus</i>	Sint Jansteen	ZE	06-8-2000	1m	A. Baaijens
<i>Sphecodes scabricollis</i>	Denekamp Punthuisen	OV	26-8-2000	1m	J. Smit
<i>Sphecodes scabricollis</i>	Delleboersterhe	FR	22-8-1999	1v, 1m	P. de Boer
<i>Stelis minuta</i>	Zelhem	GE	16-7-1999	1v	H. Pijfers
<i>Stelis punctulatus</i>	Oost-Souburg	ZE	04-7-1998	1m	A. Baaijens
<i>Xylocopa violacea</i>	Peize	DR	15-7-2000	1ex.	T. van der Weege

Spinnendoders (Pompilidae, 0015)

Welke activiteiten ontplooit de werkgroep Spinnendoders op dit moment? In augustus 2002 heb ik een voorlopige determinatietabel voor de Nederlandse soorten - de laatste was die van J. Wilcke uit 1943 - onder belangstellenden en specialisten verspreid met de vraag voor 1.1.2003 commentaar te leveren. Een aantal reacties is reeds binnen. In 2003 zal de definitieve versie verschijnen. Bij wie is nog in onderzoek. Ik hoop dat het verschijnen van de tabel deze interessante wespengroep bekender en toegankelijker zal maken, waardoor het aantal gegevens kan toenemen. Het is de bedoeling dat de tabel te zijner tijd een onderdeel zal vormen van een monografie over de Nederlandse Pompilidae.

Een andere activiteit van de werkgroep is het controleren van de EIS-gegevens. Ik vergelijk de uitdraai van een collectie met de dieren uit die collectie en voorzie het gecontroleerde materiaal van een EIS-etiket. Af en toe gaat een verdachte determinatie voor nader onderzoek mee naar huis. Te zijner tijd zal ik lastig te determineren soorten nog controleren en eventueel voorleggen aan een deskundige.

Tot slot. Wie de voorlopige tabel wil uitproberen neme contact met mij op. Wie gegevens aan EIS doorgeeft wil ik vragen lastige soorten door mij te laten controleren en doorgegeven soorten in de collectie te voorzien van een 'opgenomen voor EIS-etiketje'.

Hans Nieuwenhuijsen

Zweefvliegen (Syrphidae, 0025)

Laatste veldseizoen

Het laatste veldseizoen is voorbij. Dit laatste jaar is bijzonder goed gebruikt om de meeste van de witte atlashokken te bezoeken. Hoewel je op een bezoek natuurlijk lang niet alle soorten waarneemt, geeft het toch een aardig beeld. Vooral de Flevopolders, het noorden van Friesland en Groningen, het westen van Brabant en delen van Drenthe, Overijssel, Noord-Holland en Zeeland zijn bezocht. Er zijn nog maar drie 5x5-kilometerhokken over waaruit geen zweefvliegwaarnemingen bekend zijn.

Lever waarnemingen in!

Vanaf nu wordt er gewerkt aan het schrijven van de atlas. Voor de kaartjes en andere bewerkingen zullen alle waarnemingen worden meegenomen die vóór **1 april 2003** zijn ingeleverd bij EIS-Nederland. Dit kan zowel op formulier als (bij voorkeur) digitaal. Als u zoveel waarnemingen of verzamelde zweefvliegen hebt dat het u niet lukt om ze deze winter in te leveren, neem dan even contact op met Menno Reemer op het bureau van EIS (071-5687594; reemer@naturalis.nnm.nl) of met ondergetekende.

Zweefvliegenatlas

Het schrijven aan de atlas is begonnen. Onze planning is dat het manuscript van het boek begin 2005 wordt ingeleverd bij de uitgever van de serie Nederlandse Fauna. Het lijkt ver weg, maar voor we het weten is het zover. Ook tijdens het maken van de atlas blijven we contact houden met de waarnemers. De Zweefvliegen-Nieuwsbrief blijft twee tot drie keer per jaar verschijnen.

Zweefvliegendag

Ook de jaarlijkse zweefvliegendag zal plaats blijven vinden. De komende zweefvliegendag is op zaterdag **15 februari 2003** in Naturalis in Leiden. Iedereen is hier welkom. Het programma is nog niet geheel rond. Er zullen waarschijnlijk lezingen zijn over het WAP, over het *Episyrphus*-project en over fenologie. De gastspreker komt waarschijnlijk uit Engeland (lezing over het Syrphidae Recording Scheme). Daarnaast natuurlijk weer een mystery zweefvliegcompetitie en de mogelijkheid om determinaties te laten controleren. Als u geen medewerker bent van het Zweefvliegenproject en wel het programma wilt ontvangen, dan kunt u contact opnemen met Menno Reemer (071-5687594; reemer@naturalis.nnm.nl).

Wouter van Steenis

Sprinkhanen en krekels (Orthoptera, 0046)

In nummer 17 van Nederlandse Faunistische Mededelingen is een artikel opgenomen met nieuwe sprinkhanenwaarnemingen sinds het verschijnen van het sprinkhanenboek in 1997. Het is opmerkelijk hoeveel nieuwe gegevens er nog boven water komen na zo'n uitgebreid inventarisatieproject. Bij soorten als de zadelsprinkhaan (*Ephippiger ephippiger*) en natuurlijk de kleine wrattenbijter (*Gampsocleis glabra*) gaat het om populaties die over het hoofd gezien zijn. Anderzijds zijn er ook soorten die zich in dit korte tijdsbestek daadwerkelijk hebben uitgebreid. Zo kwamen in de laatste weken voor het gereedmaken van het artikel nog diverse spannende waarnemingen binnen van sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) en zuidelijke boomsprinkhaan (*Meconema meridionale*). Hierbij wil ik nogmaals alle waarnemers bedanken die ook na het verschijnen van het sprinkhanenboek waarnemingen hebben ingestuurd.

In 2002 is het veldwerk voor het Beschermingsplan Limburgse Sprinkhanen uitgevoerd. Dit project wordt uitgevoerd door EIS-Nederland, in samenwerking met Bureau Natuurbalans. Het veldwerk werd uitgevoerd door een grote groep sprinkhanenkeners. Momenteel wordt de rapportage voorbereid, die in begin 2003 zal worden gepubliceerd.

In aansluiting op het hiervoor genoemde beschermingsplan wordt met het Natuurhistorisch Genootschap overlegd over de haalbaarheid van een inventarisatieproject van de Limburgse sprinkhanen, en daaraan gekoppeld de publicatie van een atlas van de Limburgse sprinkhanen. Ik houd u via deze nieuwsbrief op de hoogte.

Roy Kleukers

Libellen (Odonata, 1504)

De atlas is er!!

Donderdag 7 november werd het boek De Nederlandse Libellen, deel vier van de Nederlandse Fauna, gepresenteerd. Niet minder dan 200 libellenliefhebbers waren aanwezig, waardoor het boek in een enthousiaste atmosfeer het licht zag. Bij de presentatie ontbrak niet de terugblik naar de start van het libellenproject; het begon allemaal ooit in 1992 bij de jeugdbonden voor natuurstudie (NJN & JNM). Volgens de landelijke kranten is het een indrukwekkend standaardwerk geworden

De auteurs van de libellenatlas.

met tekeningen die het tot een kunstboek maken. Dat het in geen boekenkast van een EIS-medewerker mag ontbreken spreekt natuurlijk voor zich.

Speciaal nummer tijdschrift Brachytron

De Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (NVL) heeft een speciaal kleurennummer uitgegeven van Brachytron. Het eerste nummer van de zesde jaargang geeft een overzicht van negen goede libellengebieden in Nederland. Elke gebiedsbespreking is geschreven door ter plaatse bekende waarnemers en geeft een korte karakteristiek van het gebied, de soorten die er zijn gezien, een route om er rond te kijken en de bereikbaarheid. Hiermee is er een praktische handreiking om de Nederlandse libellen in het veld te vinden en te leren kennen.

Is er leven na de atlas?

De publicatie van De Nederlandse Libellen is geen eindstation. Het zal een sterke stimulans zijn voor velen om zich in libellen te gaan verdiepen; liefhebbers, als ook beleidsmakers en natuurbeheerders. Er is nog genoeg werk aan de winkel. De NVL zal hier in samenwerking met De Vlinderstichting en EIS-Nederland invulling aan geven. Zo vragen de soorten van de Rode Lijst om beschermingsplannen (en acties), blijft het Landelijk Meetnet Libellen op zoek naar actieve tellers om een vinger aan de pols te houden van de libellenpopulaties en gaat het verspreidingsonderzoek weer een impuls krijgen. Met de atlas mogen dan mooie verspreidingskaarten beschikbaar zijn gekomen, belangrijke ontwikkelingen in het voorkomen van de soorten worden nog ieder jaar vastgesteld. Vandaar dat er nu gewerkt wordt aan jaarverslagen om zo jaarlijks de verspreidingsbeelden te actualiseren. Wordt vervolgd!

Michiel van der Weide
Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie

